

Ako sa vyrába etnicita: bezpečnosť, marginalita a etnorasová stigma

Producing ethnicity: security, marginality and ethnoracial stigma

Mgr. LUBOMÍR LUPTÁK, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů a katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita Plzeň
Sedláčkova 15, 30614 Plzeň; e-mail: luptak@kap.zcu.cz

ABSTRAKT:

Studie pojednává o komplikovaném vztahu mezi etnickými procesy, reprodukcí etnorasového stigmatu a etnorasových hierarchií a bezpečnostními praktikami a diskurzy. Sekuritizace a s ní související bezpečnostní praktiky jsou nahlíženy jako součásti širšího kulturního mechanismu plnícího funkci produkce klíčových klasifikačních kategorií, nastolování a vyjednávání jejich obsahu a hierarchických vztahů mezi nimi. Jejich prostřednictvím pak sekuritizace slouží nastolování a vyjednávání kulturních hranic, akceptovatelných kulturních obsahů a tabu. Ve vztahu k populaci zatižené etnorasovým stigmatem a nacházející se v prekerním socioekonomickém postavení pak bezpečnostní praktiky a diskurzy plní funkci reprodukce tohoto stigmatu a třídního postavení, umožňují legitimizaci jejího ekonomického a symbolického vykořistování, a přispívají k její fyzické a symbolické izolaci – ve výsledku tak přispívají k reprodukci společenského zřízení, v němž jsou mocenské nerovnosti odvozené od etnorasové hierarchie.

ABSTRACT:

The paper focuses on the complicated relation between ethnic processes, reproduction of ethnoracial stigma and hierarchies, and security practices and discourses. Securitization and related security practices are viewed as vital parts of a wider cultural mechanism serving to produce master classification categories, impose and negotiate their content and hierarchical relations between them. Securitization thus serves the function of creating and negotiating of cultural boundaries, acceptable cultural contents and taboos. The populations burdened by ethnoracial stigma and relegated to low and precarious socioeconomic status are being held in this position through security discourses and practices which help to reproduce the stigma and their class position, legitimize their economic and symbolic exploitation, and contribute to their physical and symbolic isolation from the rest of the society – in the end, security practices and discourses might be considered a mechanism of social reproduction in a society based on ethnoracial inequality.

KLÍČOVÁ SLOVA:

etnorasové stigma, sekuritizace,
Romové, dramaturgická analýza,
sociálně vyloučené lokality

KEYWORDS:

ethnoracial stigma, security, racialization, Roma,
dramaturgical analysis, socially excluded
localities

....the authorities responsible for law enforcement in the different governments succeeding one another in a given country, or within different countries at a given time, all combine, in the same staccato rhythm and with only a few minor variations, the same mandatory figures with the same partners: they go down to patrol and extol anticrime measures in the subway or on an inner-city train; they visit in procession the police station of an ill-reputed neighborhood; they slip into the team victory picture after an unusually large seizure of drugs; they hurl a few virile warnings to the outlaws who had better 'keep a low profile' now or else; and they train the headlights of public attention on teenage scofflaws, repeat offenders, aggressive panhandlers, drifting refugees, immigrants waiting to be expelled, street prostitutes, and the assorted social detritus that litter the streets of the dualizing metropolis to the indignation of law-abiding citizens." Loïc Wacquant (2009: xii)

ÚVOD: UVÍTACÍ RITUÁL¹

Horúci letný deň na veľkom panelovom sídlisku v severných Čechách. Je poludnie, teplota vysoko nad tridsať stupňov, vzduch sa chveje, horúčava sála z asfaltu a domov. Paneláky sú obkolesené cestou, je prázdna, autá stojia na parkoviskách. Domy na okraji sídliska majú za-

debnené okná, steny sú šedivejšie než obvykle, panely nad niektorými oknami sú zanesené od sadzí – stopy po požiari. Ďalšie domy sú čerstvo vymaľované, udržiavane, balkóny sú pokryté sušiacim sa štatvom, v otvorených oknach je vidieť tváre ľudí pozerajúcich sa na dianie pred panelákm. Z niekoľkých balkónov visia veľké transparenty hlásajúce „Stop neprizpúšťaným!“ Na trávnatej ploche medzi domami sú rozptýlené hlúčiky ľudí, rodiny s deťmi, skupinky mladých mužov a žien, deti sa hrajú, muži a ženy postávajú pred vchodmi, sedia na schodoch alebo na trávnikoch. Lavičky zo sídliska ktosi odstránil, zostali po nich len obdĺžnikové pôdorysy popri chodníkoch a cestách. Horúci letný deň, nad sídliskom prúdia tiché ozveny hlasov, vysoké detské, hlboké dospelé.

Po ceste hadiacej sa okolo sídliska prichádza automobil, veľké SUV. Ide veľmi pomaly, za oknami je vidieť niekoľko postáv, ktoré pozerajú von, na skupinky ľudí medzi domami, sediacich na tráve, na schodoch, postávajúcich okolo vchodov do panelákov. Na aute je nápis „Městská polícia“, postavy v aute majú na sebe čierne, polovalenoské uniformy, ich tváre sú vážne a sústredené. Ľudia sediaci na trávnikoch a na schodoch zrazu začínajú vstávať, ako mexická vlna prebiehajúca sídliskom okolo pomaly

¹ Tento text je výstupom z projektu GA ČR reg. č. 14-10641P „Kritická politická sociologie (ne)bezpečnosti: dramaturgická analýza veřejných událostí v poli (ne)bezpečnostních expertů“.

prechádzajúceho policajného auta. Je cítiť napätie. Ľudia vstávajú, pomaly a neochotne, mlčky pozerajú na auto, ktoré ide ďalej, až kým na konci ulice nezabočí a nezmizne do hľadu. Ľudia si znova sadajú na trávu, na schody, znova sa púšťajú do rozhovorov, niektorí krútia hlavami. Väčšina z nich má tmavšiu pokožku než policajti v aute. Horúci vzduch sa chveje nad panelovým sídliskom, letný deň pokračuje.

Ako interpretovať túto scénu? Človek oboznámený so stavom vecí by mohol povedať, že to je predsa súčasť politiky „nulovej tolerancie“, komplexu opatrení zavedených za účelom riešenia bezpečnostných problémov, ktoré sa na sídlisku, v takzvanej sociálnej vylúčenej lokalite, dlhodobo vyskytovali. Predstavitelia mesta v správnom momente volebného cyklu vyhlásili nulovú toleranciu neprispôsobivým občanom. Rozhodli sa adresovať narušenia verejného poriadku, ktoré vedú k väčnejším bezpečnostným problémom, už v zárodku. Vyhláškov pretó stanovili i zákaz činností, ktoré by verejný poriadok mohli narušiť: a jednou z takýchto činností je sedenie. Sedieť sa smie len na miestach, ktoré sú svojou povahou k sedeniu určené (lavičky) – nie na miestach, ktorým ich povaha určuje iný účel (obrubník, trávnik, schody). Nedodržiavanie zákazu sedenia sa prísne a nekompromisne trestá, blokovou pokutou a s nulovou toleranciou k narušiteľom².

Na problematickom sídlisku ale ktosi odstránil lavičky a iné objekty svojou povahou predurčené k sedeniu. Bezpečnostné opatrenia spojené s politikou nulovej tolerancie sa tak vo svojej každodennej dramatizácii môžu prejavovať vstávacím rituálom, ktorý im dodáva nové, praktické a žitné významy. Obyvatelia sídliska vyjadrujú svoju podriadenosť prichádzajúcim zástupcom mocí tým, že po ich príchode povstanú a zostanú stát, až kým moc svoje zraky neuprie inam. Stále znova a znova, v súlade s harmonogramom peších či mobilných pochôdzok represívnych orgánov, sa na javisku ohrianičenom cestou vinúcou sa okolo stigmatizovaného, notoricky známeho sídliska odohráva to isté divadlo mocenskej nerovnosti. Kto nepovstane, riskuje, že bude do podriadenej pozície dotlačený: identifikovaný, pokutovaný, zaevidovaný ako neprispôsobivý. Bezpečnostné opatrenie tak vo svojom dôsledku pôsobí ako opatrenie klasifikačné a stratifikačné: trpezlivu, pravidelným opakovaním vstávacieho rituálu vysvetluje, kam v rámci sociálnej hierarchie človek patrí, interpeluje obyvateľa sídliska, na ktorého je zacielená pozornosť, ako podr(i)ad(e)ný subjekt, pokutovaním ho disciplinuje a pacifikuje. Už samotné zacielenie pozornosti represívneho aparátu na špecifickú skupinu obyvateľov a miesto, ktoré obývajú, im udelenie nálepky „neprispôsobivých“, na ktorú sa v lokálnom diskurze viaže siet spriaznených významov: neochota podriadiť sa morálnym štandardom, nebezpečnosť, špina, kriminalita, nevzdelenosť, drogy, násilie, parazitizmus. Bezpečnosť vo svojich praktických dôsledkoch operuje ako mechanizmus nastolovania a reprodukcie príslušnosti k deklasovanej triede. Znakom príslušnosti k tejto triede sa stáva

to najjednoduchšie viditeľné: farba pokožky a prítomnosť na mieste, kde spoločnosť príslušníkov tejto triedy skladuje.

V nasledujúcom texte sa budem venovať práve vzťahu medzi bezpečnostnými praktikami, diskurzmi a sociálnou reprodukciami. Zaujíma ma, aký vzťah je medzi rozprávaním o bezpečnosti a jej vykonávaním a vyjednávaním, reprodukciami a nastolovaním etnorasovej stigmy, a sekundárne ďalšími premennými marginalizácie (triedou a priestorom, pozri Ladányi – Szelényi 2006). Bezpečnosť uchopím s pomocou konceptov produkovaných v súčasných diskusiah v rámci kritických bezpečnostných štúdií, vychádzajúcich pôvodne z teórie sekuritizácie (Buzan et al. 1997; Wæver 1995) a troch tradícií jej kritiky a snahy o vylepšenie (Bigo 2000, 2008; Neocleous 2008, 2011, 2014, Salter 2011)³. Na bezpečnostné diskurzy a praktiky budem zároveň nahliadať z funkcionalisticky marxistických pozícií: ako na súčasť nadstavby, ktorá má zmysel len vo vzťahu k základni a prostredníctvom funkcií, ktoré plní vo vzťahu k reprodukcii socioekonomickej systému neskorého kapitalizmu v jeho postsocialistickej variante. Vedome budem ironizovať a s pochybňovať praktické účely, ktoré bezpečnostné diskurzy a praktiky majú plniť (tj. „zvyšovať bezpečnosť“, nech už to znamená čokolvek) a budem sa naopak sústreďovať na to, aké praktické role zohrávajú vo svojich dôsledkoch a v kontexte širších spoločenských mechanizmov. Argumentáciu vystaviam s pomocou obrazov skonštruovaných na základe dát vytvorených v rámci troch prelínajúcich sa etnograficky ladených výskumných projektov venujúcich sa svetu bezpečnostnej expertízy, procesom marginalizácie v postsocialistickej metropole a viktimizácii v sociálne vylúčených lokalitách. Na týchto obrá佐och budem ilustrovať fungovanie problematických aspektov praktickej bezpečnosti vo vzťahu k marginalizovaným a etnorasovo stigmatizovaným populáciám.

TEORETICKÁ DISKUSIA

Problematika (ne)bezpečnosti v kontexte takzvaných sociálne vylúčených lokalít v Strednej Európe má stabilné miesto v laickom, mediálnom i politickom diskurze. Tie-to miesta sú obvykle rámované ako miesta koncentrácie „nebezpečných“ populácií – Rómov, ľudí bez domova, drogovo závislých či iných „neprispôsobivých“, a sú spájané s kriminalitou, nepriadirom, devastáciou, drogami či násilím (porov. Walach 2016). Snaha o uchopenie a porozumenie tomu, čo znamenajú reprezentácie marginalizovaných populácií, miest, ktoré obývajú – ghettá, favely, *banlieues*, detenčné tábory, vylúčené lokality – a praktík, ktoré sú s nimi spájané, je dlhodobo predmetom záujmu kritických bezpečnostných štúdií (porov. Salter – Mutlu 2012), disciplín, ktorá sa začala dynamicky rozvíjať od deväťdesiatych rokov minulého storočia. Najsilnejším impulzom pre jej rozvoj bola bohatá diskusia, ktorá sa rozprúdila v súvislosti s teóriou sekuritizácie (Wæver 1995, 2004; Buzan – Wæver – De Wilde 1998), ktorá

2 Takéto opatrenia prijalo viaceré obce v ČR – pre záiatia najlepšiu sumarizáciu politík nulovej tolerancie vid Trifajová et al. (2015).

3 Pre detailnejší prehľad týchto debát a ich zasadenie do česko-slovenského kontextu vid Daniel a Rychnovská (2015), Eberle (2015), Lupták a Walach (2015), manifest a prehľad kritických bezpečnostných štúdií vid C.A.S.E Collective (2006).

ako prvý celistvý analytický rámec v kontexte bezpečnostných štúdií presmerovala analytickú pozornosť od snahy o identifikáciu a skúmanie bezpečnostných rizík číhajúcich v okolitom svete k snahe porozumieť mechanike rozprávania o bezpečnosti, politickej a kultúrnej signifikancii bezpečnostných diskurzov a praktík, ako aj ich (neblahých) dopadov. Bezpečnosť v svetle tohto analytického rámca nie je ani tak ten želaný stav pokoja a mielu, ktorý sa snaží spoločnosť s pomocou na to určených inštitúcií dosiahnuť, ale špecifický mód jazyka a politiky, kategória, ktorá „nemá žiadny pevný význam, ale slúži na mobilizáciu a legitimizáciu špecifických (často násilných) akcií“ (de Wilde 2008: 226).

V kontexte teórie sekuritizácie je kľúčová pozícia aktéra, ktorý sa pred špecifickým publikom snaží predstaviť konkrétny objekt ako existenčne ohrozený a pomenovať hrozby, ktoré to spôsobujú, prípadne opatrenia, ktoré je potrebné prijať, aby sa ich materializáciu zabránilo – sekuritizácia je proces, v ktorom sa rôzne objekty presúvajú z významovej domény „bežnej politiky“ do domény „bezpečnosti“. Či sa daný objekt z praktického hľadiska stane hrozbou alebo nie (teda či je sekuritizácia úspešná alebo nie), závisí od toho, či sa danému aktérovi podarí presvedčiť svoje publikum. Ak áno, a daný objekt je presunutý do významovej domény bezpečnosti, začnú pre daný objekt platiť nové pravidlá – pravidlá „výnimkočného stavu“, v ktorom je možné systematicky prekračovať existujúci právny či ústavný rámec, dopúšťať sa násilia, obmedzovať práva a slobody jednotlivcov alebo skupín atď., všetko v záujme toho, aby bol pred pomenovanou hrozbou ochránený objekt, ktorý je ohrozený (viac viď Buzan – Wæver – De Wilde 1998, Wæver 1995). Obyvatelia sociálne vylúčených lokalít či samotné lokality sa teda stávajú predmetom záujmu bezpečnostných aparátov po tom, čo sú označení aktérmi sekuritizácie za hrozbu, ktorá existenčne ohrozuje niečo, čo je pre schvaľujúce publikum dôležité. Následne na nich môžu byť aplikované iné praktiky a procedúry za iných podmienok, než je tomu vo vzťahu k iným, nesekuritizovaným segmentom populácie a miestam.

Tento analytický rámec sústredujúci sa na bezpečnosť ako záležitosť jazyka a významotvorby s potenciálne veľmi vážnym symbolickým a mocenským dopadom, spustil rozsiahle diskusie o tom, ako vlastne fungujú bezpečnostné diskurzy, aparáty a praktiky v súčasných západných spoločnostiach. Tieto diskusie pomerne rýchlo odhalili aj väzne limity tohto analytického rámca – prílišné sústredenie na jazyk a na výnimkočnosť, problematické uchopenie praktickej bezpečnosti, nejasnosti okolo toho, kedy je vlastne sekuritizácia úspešná, alebo kto a za akých podmienok tvorí publikum schvaľujúce presun vecí zo sféry bežnej politiky do sféry politiky bezpečnosti. Úpravy, ktoré vzišli zo snahy o riešenie týchto problémov, a výskumy, ktoré ich motivovali, zacielili pozornosť na niekoľko rozmerov bezpečnosti, ktoré boli v kontexte teórie sekuritizácie trochu zanedbané či nedomyslené – pre potreby textu budú najdôležitejšie rôzne rutinizácie praktík výnimkočného stavu a klasifikačná funkcia, ktorú plnia bezpečnostné diskurzy a praktiky (Bigo 2000, 2008;

pozri tiež Fassin 2013), rola, ktorú hrajú bezpečnostné praktiky v procesoch marginalizácie, vytvárania a reprodukcie nerovnosti a pacifikácie odporu (Neocleous 2008, 2011) – a v neposlednom rade upozornili na performatívny rozmer praktických prijímaných a realizovaných bezpečnostných opatrení (Salter 2008).

Didier Bigo vo svojom dlhodobom výskume vzťahov medzi mechanizmami bezpečnosti, dozoru a správy a situáciou migrantov na európskom území (2000, 2008) poukázal na to, ako je fungovanie sveta bezpečnostnej expertízy a praxe nevyhnutne spojené s expanziou praktík klasifikácie, merania a kategorizácie. Post-dvojčková vizia bezpečnosti už nepočíta s panoptickým dohľadom nad spoločnosťou: ten je neefektívny a v protiklade s imperatívom mobility osôb, kapitálu a tovarov, ktorý nastoluje dominantná ideológia ekonomickej liberalizmu. Stačí predsa pozornosť inštitúcií dozoru, represie a trestu sústrediť na tie časti populácie, u ktorých je štatisticky vyššia pravdepodobnosť, že sa budú dopúšťať činností, ktoré bezpečnosť narušujú. Panoptický systém sa mení na ban-optický, charakterizovaný troma základnými prvkami: mocenskými praktikami ukotvenými v politike neustále obnovovaného výnimočného stavu, „vo vyučovaní špecifických skupín v mene ich budúceho potenciálneho správania“ a v „normalizácii tých, ktorí vylúčení nie sú, prostredníctvom produkcie normatívnych imperatívov, z ktorých je najsilnejším sloboda pohybu“ (Bigo 2008: 32). V takomto kontexte potrebujú bezpečnostné aparáty operujúce na transnacionálnej úrovni neustále skúmať a vymedzovať „rizikové populácie“, a hľadať možnosti identifikácie ich príslušníkov v dave – aby mohli byť v záujme prevencie efektívne sledované, regulované, a v záujme spravodlivosti trestané.

Expanzia bezpečnostných aparátov po roku 2001 tak so sebou prináša silný dôraz na techniky klasifikácie populácie a výčislovania rizika spojeného s jej jednotlivými kategóriami. Tento dôraz sa organicky spája s podhubím, z ktorého bezpečnostné aparáty vyrastajú: s praktikami etnorasového profilovania, mocou policajnej a byrokratickej svojvôle (*discretion*) a triedne determinovaného prístupu bezpečnostných inštitúcií. Klúčové pre praktické určenie predmetu záujmu bezpečnostných aparátov sa stávajú vonkajšie znaky, podľa ktorých je možné určiť príslušnosť jednotlivca k „rizikovej populácii“ – či už ide o farbu pokožky, odev ako znak spoločenského statusu, náboženské symboly, „neobvyklé správanie“⁴ alebo jednoducho zdrižiavanie sa na miestach a v časoch, kde/kedy sa tam zdrižiavajú „závadové osoby“. Tieto znaky sa v praxi zlievajú s existujúcim systémom etnorasových a kultúrnych stereotypov prítomných v rámci špecifických pracovných rutín a profesijného étosu jednotlivých bezpečnostných zložiek. Represívne aparáty sa samozrejme na tvorbe klasifikačných rámcov podkladajúcich existujúci systém mocenskej nerovnosti a údržbe fyzickej infraštruktúry, ktorú tento systém potrebuje, podielajú už prakticky odjakživa⁵ – nové je však to, že to otvorené nepriznávajú, legitimizujú sa zdanivo neutrálnymi „vedeckými“ postupmi a dokážu byť podstatne viac invazívne vďaka moderným technológiám a expanzii ich počtov

⁴ Na stránkach Ministerstva vnútra ČR napríklad nájdeme článok z prílohy časopisu Polícista, ktorý sa zoberá problematicu etnickej profilovania a snaží sa vymedziť prípady, kedy taketo profilovanie nie je diskriminačné: „oprávneným výberom je taková volba kontrolované osoby, ktorá kromé toho, že je evidentne pŕistúšnikom niektorého minority, nepochádza z iným zpôsobom vyčíňa“ – napríklad v danom kontextu jednoznačne podezreľým či neobjektívym chováním či jednáním“ (Súva 2011).

⁵ Pozri napr. Hím (2007), Geremek (2006), Neocleous (2000).

i kompetencií. Závoj expertízy a jazyk štatistiky, ktorými sú tieto praktiky sprevádzané, umožňujú posilňovanie etnorasových stereotypov a sú na oplátku potvrdzované samotným zacielením pozornosti bezpečnostných aparátov na viditeľné menšiny – ak by tieto menšiny neboli rizikové, tak by im predsa policajti dali pokoj, a väznice by neboli plné ich príslušníkov. Zvýšená pozornosť bezpečnostných aparátov venovaná „sociálne vylúčenej lokalite“ je vlastne akýmsi insitným ekvivalentom javov, ktoré Bigo popisuje vo vzťahu k situácii imigrantov v Európe – mení sa len kategória „rizikovej populácie“, ktorá je napŕíklad kultúrne dostupnými kategóriami – etnickými či inými. Namiesto migrantov z Orientu a z Afriky sú tu Rómovia, ľudia bez domova a pracujúca chudoba z Východu, namiesto kultúrnych scenárov spojených s apokalyptickými teroristickými útokmi sa odohrávajú scenáre spojené s rómskymi kriminálnikmi, násilníkmi a parazitmi, špinavými a otravnými ľuďmi bez domova, opitými a agresívnymi robotníkmi z Rumunska či Ukrajiny.

Mark Neocleous (2008: 7–8, 2011: 24–26) sa podobne ako Bigo zacieľuje na úzke spojenie medzi (klasickým i novým) liberalizmom a kapitalizmom ako jeho socioekonomickým systémom. Bezpečnosť nahliada ako „jeden z najdôležitejších trópov súčasnej politiky“, ktorého dôležitosť sa odvíja od toho, že „spoločenské usporiadanie kapitálu je spoločenským usporiadáním sociálnej neistoty“ (Neocleous 2011: 24). Z tejto neistoty sa rodí „politika bezpečnosti, ktorá činí bezpečnosť základným konceptom buržoáznej spoločnosti“ (Neocleous 2011: 24). Bezpečnosť je preto vhodné nahliadať ani nie tak ako „akúsi univerzálnu a transcendentnú hodnotu, ale skôr ako spôsob vládnutia, politickú technológiu určenú na budovanie liberálneho spoločenského poriadku“ (ibid.: 26). Pri snahe o dekódovanie fungovania tejto technológie je teda potrebné pozrieť sa na ňu prostredníctvom iných konceptov než bezpečnosti – a navrhuje koncept pacifikácie. Socioekonomicke usporiadanie postavené na neustálej, zrýchľujúcej sa revolucionizácii prostriedkov výroby a zvyšovani možností investícií za účelom zisku produkuje hlboke materiálne nerovnosti, neistotu a odcudzenie, a tie produkujú odpor, ktorý musia bezpečnostné zložky ako ochrancovia *statu quo* pacifikovať, podobne ako musia dramatizovať boj proti deviáciám od toho správneho spoločenského poriadku. Sústredenie bezpečnostných aparátov na marginalizované populácie a ich okupácia miest, ktoré obývajú, je teda prejavom aktívnej snahy o zachovanie spoločenského poriadku,

ktorý marginalizáciu produkuje. K podobným záverom pri svojej etnografii francúzskej polície dospieva i Didier Fassin (2013: xv): „namiesto toho, aby nastoľovali vládu zákona ... policajti hliadkujúci v znevýhodnených štvrtiach v skutočnosti nastoľujú sociálny poriadok, ktorý je charakterizovaný bobtnajúcou ekonomickou nerovnosťou a rastúcou rasovou diskrimináciou“. Vyvájajú nátlak na tie populácie, „ktoré nahliadajú ako nebezpečné už z titulu ich samotnej existencie, tj. mladých ľudí z robotníckych štvrtí, väčšinou patriacich k etnickým menšinám, a to bez ohľadu na akékolvek objektívne nebezpečie“ a nejde ani tak o „ochranu verejného poriadku, ako o udržiavanie spoločenského usporiadania“ (ibid.: 73–74).

„Nulová tolerancia“ odohrávaná na českom panelovom sídlisku je teda nielen prejavom transformácie bezpečnostných aparátov v ére neoliberalizmu, ale jedným z klúčových nástrojov reprodukcie spoločenského zriaďenia, ktoré obyvateľov sídliska do ich situácie uvŕhlo.

Prax bezpečnostných aparátov má však aj silný performatívny a interpelačný rozmer. Mark Salter sa vo svojej štúdii sekuritizácie spojenej s leteckou dopravou (2012) snaží o skĺbenie teórie sekuritizácie a Goffmanovej dramaturgickej analýzy (Goffman 1956, pozri tiež Goffman 1974) a sústreduje sa na to, ako je pre úspech či neúspech sekuritizácie dôležité odohrávanie špecifických predstavenní pred špecifickými publikami. To, či sa niečo stane hrozobou a či budú prijaté výnimcočné bezpečnostné opatrenia, závisí od toho, ako dôveryhodne odohrájú aktéri sekuritizácie svoje predstavenie pred tým publikom, ktoré je pre dané opatrenia relevantné: to, aby nejaká hrozba zostala v spoločnosti trvale prítomná, však „vyžaduje neustále investície a vynakladanie politického kapitálu“ (Salter 2012: 344). Trvalé zacielenie bezpečnostných aparátov na nejaký segment populácie je však práve takouto investíciou do sekuritizácie, ktorá sa odohráva tak pred širšou verejnosťou ako publikom, ako aj pred rôznymi mikropublikami v rámci byrokracie, médií či politiky – a zdá sa, že táto investícia sa z hľadiska návratnosti investovaného politického kapitálu celkom vyplatí. Takéto divadelné predstavenie je však významotvorne zo širšieho hľadiska – okrem sekuritizácie nesie celé spektrum ďalších odkazov, nastoľuje špecifickú víziu sociálneho usporiadania, a odohráva kultúrne scenáre, z ktorých sa dá extrahovať praktická podoba hodnotového systému danej spoločnosti a mocenských vzťahov, ktoré v nejvládnú. Mohlo by teda byť zmysluplné zacieliť sa

na situáciu každodennej bezpečnostnej práxe vo vzťahu k marginalizovaným populáciám a pokúsiť sa z nich vyčítať, ako funguje komplikovaný vzťah medzi marginalitou, bezpečnosťou a etnicitou.

OKUPÁCIA

Malý vnútroblok v západoceskom meste, jeho senné dopoludnie. Je pochmúrne počasie, obloha je zamračená, mrholí. Domy majú ošarpané steny, fasády už dlho nikto neoprával – vyčnieva len jeden, čerstvo natretý pastellovou ružovou. Niektoré domy majú balkóny, na ktorých visia kusy oblečenia, na niektorých oknách sú satelitné antény. Medzi domami sú zaparkované dve staršie autá, pri asfaltovej ceste vinúcej sa vnútroblokom stojia zhľuky páchnucích kontajnerov, za nimi prešliapaný trávnik, malé detské ihrisko s pieskoviskom a lavičkou, vnútroblok uzatvárajú nízke budovy, ktoré pôsobia ako sklady alebo garáže. Na jednej z trávnatých plôch sú inštalované vo volnom priestore posilňovacie stroje, farebné kovové konštrukcie, akoby sem nepatrili, sú nové, nabýskané, nehybné. Vstup k nim stráži veľká, drobným písmom popísaná cedula – už z diaľky sú na nej viditeľné piktogramy zákazov. Na dvore nikto nie je, vzduchom sa len tlmene ozývajú zvuky áut prechádzajúcich ulicou a hlasu z okien. Do vnútrobloku pomaľy vchádza auto, strieborné, s nápisom „Police“, zastavuje pri kontajneroch. Sedia v ňom dva uniformovaní ľudia, pozerajú sa zruďene z okna. Z opänej strany vnútrobloku prichádzajú dve postavy v čiernych uniformách, pomaly sa prechádzajú prázdnym priestorom a pozerajú sa na policajné auto, na chrbte majú napísané „Asistent prevence kriminality“. Uniformy im príliš dobre nesedia, ich pokožka je tmavšia než tváre policajtov v aute. Postavy sediaci v aute si ich nevšimajú. Asistenti vstúpia do jedného z vchodov, o chvíľu vychádzajú von a opúšťajú vnútroblok. Policajné auto stále stojí na mieste. O štvrtuhodinu do vnútrobloku vstupujú ďalšie dve postavy, majú na sebe čierne uniformy, tentoraz s nápisom „Mestská polícia“. Takmer v tom istom momente z jedného z ošarpaných domov vyliehajú dve malé, zhruba šesťročné deti, nevšimajú si policajtov v aute ani mestských policajtov a bežia po trávniku smerom k pieskovisku. Mestskí policajti sa zastavia a pozorne ich sledujú, tváre majú zamračené. Jedno z detí má tiež tmavú pokožku. Policajné auto stále stojí na mieste, postavy v ňom sa nehýbu. V jednom z okien sa po chvíli objavuje hľava staršej ženy, kričí na deti, nech idú domov, deťom sa príliš nechce, ale po chvíli predsa len vstupujú do ošarpaného domu. Mestskí

policajti dianie stále sledujú s prísnym výrazom, policajné auto stojí na mieste. Potom, čo deti vstúpia do domu, sa mestskí policajti vyberú pomalým krokom preč z vnútrobloku. Po dlhých desiatkach minút naštartuje aj policajné auto a pomaly opustí vnútroblok. Je tu už úplne prázdro, vzduch stojí na mieste, mrholí, z ulice sa ozývajú motory prechádzajúcich áut, z okien a balkónov tlmene počúť hlasy.

Ako si vyložiť to, že sa na mieste, kde sa nič nedeje, v priebehu jednej hodiny vyštriedajú na pravidelných obchodzach hned tri druhy bezpečnostných zložiek, strážia azda posilňovacie stroje inštalované na trávniku pred obyvateľmi vnútrobloku? Človek znalý lokálnych pomerov by mohol povedať, že to tam takto – ticho, pokojne – vyzerá stále, a že to tam takto vyzeralo aj predtým, než ktosi inštaloval na trávnik posilňovacie stroje, predtým, než sa začali na tomto mieste hromadiť rôzne policajné a pseudopolicajné zložky. Rozhovor s mestskými policajtami rýchlo odhalí, že počas svojej hliadkovej činnosti na tomto mieste zažívajú predovšetkým hlbokú a intenzívnu nudu, ktorú následne pracne zaznamenávajú do výkazov svojej činnosti – každá drobnosť človeka z takejto nudy dokáže vytrhnúť, pobejhúce deti, odhodený ohorok od cigarety, zvýšený hlas sa stávajú udalosťami, ktoré treba riešiť a evidovať. Akú funkciu tam potom ale policajti plnia a prečo sú práve tam, aký účel plní táto dramatizácia bezpečostnej každodennosti?

Zvýšená intenzita prítomnosti uniformovaných zložiek naznačuje, že toto miesto je čímsi nebezpečné, že sú tam kvôli tomu, aby zabránili manifestácii niečoho, čo je na tomto mieste skryté. Pravidelné hliadkovanie vytvára malý ban-opticon, hovoriaci zvyšku mesta, že si na toto miesto má dávať pozor – pozornosť reprezívnych orgánov sa systematicky zacieliла на tie časti mestského sveta, kde je najviac pravdepodobné, že dôjde k narušeniu verejného poriadku a bezpečnosti. Okupácia malého priestoru uniformami hovorí jasne: problém, ktorý tento lokalita má, je bezpečnostný – nejde o chudobu, deinvestíciu, prekarizáciu, nezamestnanosť či nevzdelanosť, ale o to, že obyvatelia jednoducho potrebujú dohľad a tvrdú ruku, inak bude zle. Prítomnosť uniformovaného dozoru definuje obyvateľov tohto miesta ako nebezpečných, a podobne ako na panelákovom sídlisku sa tmavšia farba pokožky, ktorou sa obyvatelia tejto lokality odlišujú od policajtov, stáva znakom ich nebezpečnosti. Obyvatelia tohto miesta sú dokonca natoľko odlišní od zvyšku mesta, že potrebujú uniformované zložky „zo svojej komunity“, teda ľudí, ktorí majú tiež tmavú farbu pokožky, „bielych“ totiž určite počúvať nebudú.

ČIERNA A BIELA BEZPEČNOSŤ

Etnorasová stigma teda funguje ako hierarchizujúci znak aj v samotných bezpečnostných aparátoch. Zmieňované uniformované zložky, ktoré majú fungovať ako prostredníci medzi (mestskou) políciou a samosprávou a „komunitou“, asistenti prevencie kriminality, by mali byť jej súčasťou, a keďže je „komunita“ definovaná etnorasovo,

mali by tiež niesť stigmu. Tá sa však prejavuje aj v každo-dennej interakcii bezpečnostných zložiek:

V kaviarni sedí mladý muž a žena v strednom veku, pijú kávu, rozprávajú sa. Mladý muž kladie otázky, žena odpovedá, na stole leží diktafón. Žena rozpráva o tom, aké to je byť „ápékáčkom“, asistentom prevencie kriminality, a aké vzťahy mali s mestskou políciou:

„Mně třeba strašně vadilo, třeba my jsme šly a lidi se obraceli na nás. A oni když to viděli, že s náma dou jako mluvit, tak úplně běželi k nám. Víš, že třeba byli dva tři metry ved nás.“

„Jako ti policajti jo?“

„Jo.“

„Jakože měli strach, že vám něco udělaj?“

„Ne že nám něco udělaj ... Že neumíme mluvit ... že kdoví co po nás chtějí a že nebudeme umět odpovědět. Víš, jako že co řekneme za blbost jako jo.“⁶

Asistentka, žena s tmavou pokožkou, nie je rovnocenný partner pri boji s kriminalitou a za bezpečné mesto – treba na ňu dohliadať, dať pozor, aby niečo nevyviedla, nevie sa vyjadrovať tak elokventne ako príslušníci polície a mohla by pokaziť ich prepracované komunikačné rutiny. Občas sa stane terčom nevinných policajných žartíkov týkajúcich sa etnicity, ktorá jej je pripisovaná:

„Noo, tak přijeli na XXX odchytová služba na psy a chytali tam psa. A ty policajti já neznám jako jo. Ale von si tam takhle hraje s tim psem a todlé a začne mluvit cigánsky. A říkaj, pes.“⁷

„A kdo?“

„Ten policajt. Si hrál s tim psem, začal mluvit cigánsky, že má střeva, ten pes, jako – a že my je žereme. Ty psy. Říká ,vy je jíte, ne.‘ Von to řek jako cigánsky a pak mi to řek eště česky. ,Vy to jíte ne, ty psy, ne. Vy je jíte, ne, psy?‘“

„A jaké to byl, víte, kdo to byl?“

„Vůbec, já bych ho nepoznala. A todlé mi řek a já mu říkám, co si říkal? My žereme psy? Já co vim, obecně známo je to vo Číňanech, ale vo cigánech ne. A říkám a jestli ty že-reš psy, tak já ne, já rozhodně ne, já žeru bůček. No ale na-hoře byli cigáni na vokně, tak nás slyšeli. Což teda ta jedna ta policajtka říká, prosím té, co se rozčuluješ, co se vztekáš, tam vocáš, co já pocházim, tak sme tam jako děti žralí je-nom psy. Říkám, žer si, co chceš, já ti říkám, že já žeru bů-ček, né psy, já tuto nežeru jako. A říkám ,neurázej mě.“⁷

Ak asistentka má príliš svetlú pleť, necíti sa a nechce sa cítiť ako príslušník etnorasovo definovanej menšiny, musí o uznanie statusu bojovať. Farba jej pleti je pre jej povolanie a miesto, na ktorom ho vykonáva, nepatričná:

V tieni pod stromom, mimo záberu mestského kamerového systému, stoja dve postavy, okolo nich sa rozkladá malé panelové sídlisko tvorené niekolkými radovými bytovkami. Jedna z postáv je uniformovaná, s nápisom „Asistent prevence kriminality“ na chrbe, za opaskom má rôzne zvláštne predmety, ktoré sa na prvý pohľad ja-via ako zbrane. Bližší pohľad však ukáže, že to je baterka, koženková kapsa, poznámkový blok, čierna uniforma

6 Rozhovor s bývalou asistentkou prevencie kriminality, 4. 9. 2015.

7 Rozhovor s bývalou asistentkou prevencie kriminality, 4. 9. 2015.

8 Asistenti prevencie kriminality majú spravidla zakázané pri výkone služby fajčiť – preto ten ukryt pod stromom, mimò kamery.

pôsobí trochu zašlým dojmom. Druhá postava drží akési papiere, niečo si do nich občas poznačí, nemá uniformu. Rozprávajú sa, obaja fajčia⁸:

„Já tady bydlím už třicet let, ale nejsem Cikánka, podívejte se, jsem normálne bútá, nejsem Cikánka. ... [mlčanie, rozhliadanie sa navôkol, nervózne potiahnutie z cigarety] ... S Cikánami nemám problém, vždy tu nějací byli, někteří jsou jako fakt..., ale já prostě nejsem Cikánka, mně tak štve, když si někdo myslí, že jsem Cikánka jen proto, že jsem vodsaď a že dělám todeleto [asistentku prevence kriminality], vždyť já jsem dělala tady ve fabrice celý život, co mám tady jako jinak dělat? Tady prostě není práce. Z něčeho musím žít ... Jako jí, policajt je bílý, ápékáčko černý, ale já nejsem Cikánka.“

Samozrejme, podobný odtlačok dominantných klasifikačných kategórií zanecháva bezpečnostná prax aj v bežných obyvateľoch vylúčených lokalít. Farba pokožky determinuje, ako sa k nim budú bezpečnostné zložky správať, aké pravidlá verejného poriadku budú pre nich v zónach nulovej tolerancie platiť, ako budú vymáhané, a to všetko ich tlačí do toho, aby svoj etnorasovo definovaný status prijali a zmierili sa s ním. Ak to odmietajú, a chčú sa cítiť ako príslušníci majority, nie je to ľahké – každý interakcia s „bielym“ potenciálne hrozí neprijemným pripomnením toho, že farba pleti určuje, kam človek v tejto spoločnosti patrí a aké nálepky mu prináležia:

Dvaja mladí muži sedia oproti sebe pri stole v nonstop bare, automaty blikajú, znudená čašnička stojí za barom, prstom trije svoj telefón, v bare nie je nikto iný, len chlapec v šiltovke, ktorý postáva pri automatoch a fajčí. Muži pijú pivo, okolo nich sú rozložené papiere, jeden sa pýta a niečo si značí do papierov, druhý odpovedá:

„Stalo se vám, že vás v posledním roce zastavila polícia a žádala průkaz totožnosti?“
„Jo, jednou, sedeli jsme se kamarádem tady na schodech, zastavilo auto a že chtejí občaniku, a pak že máme jít pryč, že tady nemáme co dělat.“

„A co jste dělali pak?“

„No šli sme pryč, co jako dělat.“

Rozhovor pokračuje, pije sa už druhé pivo, odovedajúci muž sa uvoľnil, hovorí historky o polícii – zastavili aj jeho kamaráta, poplietli si ho s niekým, odviedli ho na stanicu, tam dostal „na budku“ a potom ho pustili, ďalší ich zase volal, že mu ukradli bicykel, a operátor sa mu vysmial, nikto neprišiel, a keď chceli zavo-

lať políciu na sfetovaného chlapa, čo opakovane mlátil svoju ženu, tak radšej išli za pracovníckou zo „sociálky“, nech ona zavolá, inak by nedorazili.

„A k jaké národnosti by jste se přihlásil, kdyby teď bylo sčítání lidu?“
„Čech.“

Veľmi krátke, ale citeľný okamih ticha, obaja si uvedomujú, že musia zahrať priatelia tejto odpovede, akoby sa nič nedialo, pozerajú si do očí.

„Jo, Čech, neumím cikánsky ani nic.“

V očiach odpovedajúceho Čecha sa zabilysla netrpezlivosť a nespokojnosť, prečo musí vôbec obhajovať toto označenie? Upiera oči na pisateľa. Pisateľ si pamätá, že keď sem išiel, pýtal sa na cestu mestského policajta, ktorý mu povedal, kde sú „cikánské baráky“, aj to, že tam nemá chodiť, nie je to tam bezpečné ani hygienické. Nepríjemná situácia, prečo v tom dotazníku musí byť takáto otázka? Prečo mi je to nepríjemné?

Obyvateľ sociálne vylúčenej lokality je „čierny“, bez ohľadu, čo si o tom myslí on sám, a často dokonca bez ohľadu na mieru pigmentácie jeho pokožky (čo na potvrdenie vähy etnorasovej stigmy prezívá nezriedka ako nespravodlivosť). Uvedomuje si, že stigma zvyšuje jeho zraniteľnosť a vystavuje ho situáciám, ktoré by bez nej neboli mysliteľné – a uvedomuje si, že ak sa jeho deti narodia so svetlejšou pokožkou, budú to mať pravdepodobne v živote ľahšie, budú musieť bojať už len s vlastným menom a adresou bydliska. Narušenie tohto poriadku, snaha o zbavenie sa zaťažujúcich nálepky a odohranie príslušnosti k „normálnym ľuďom“ je pre „čierneho“ miromiadne komplikované – nastoľuje neistota, nepríjemné pocití či dokonca odpor u tých, ktorí na tejto snahe participujú, tak u hlavného aktéra, ako u jeho publika, ktoré mu musí jeho rozhodnutie stať sa „normálnym“ schváliť, a to bez ohľadu na to, či sú jeho členovia ochotní túto snahu prijať alebo nie. Zároveň ťažko zdolateľné prekážky nastoľujú aj samotné bezpečnostné praktiky, ktoré človeku vysvetľujú veľmi praktickým spôsobom, kde je jeho miesto v rámci spoločenskej hierarchie: jeho údelom je byť „rizikovou osobou“, ktorá zlyhal a nedokázala sa prispôsobiť, prípadne sa už narodila ako nekompletná, a je vlastnou zásluhou predmetom záujmu represívnych orgánov, žijúci dôkaz nebezpečného sveta, v ktorom si ľudia nie sú rovní a každý je strojom svojho osudu.

ZÁVER

Bezpečnostné praktiky a diskurzy predstavujú jeden z najefektívnejších a najviac rozšírených mechanizmov klasifikácie a stratifikácie v súčasných západných spoločnostiach a organicky sa vo svojich praktických dôsledkoch snúbia s žitými etnorasovými stereotypmi a etnickými nálepkami (porov. Comaroff – Comaroff 2001: 2). Tie vďaka nim dostávajú novú váhu, etnické kategórie dostávajú v bezpečnostných rituáloch možnosť svojho opakovaneho potvrdzovania a napĺňania špecifickými, s bezpečnosťou spojenými významami.

Pravidelne sa odohrávajúce bezpečnostné predstavenia, či už sú spojené s politikou „nulovej tolerancie“ alebo nie, zanechávajú vo svojich účastníkoch odtlačok v podobe intuitívnych, žitých klasifikačných kategórií a nánosov významov a vzťahov, ktoré sa s nimi spájajú: praktickú sociálnu hierarchiu postavenú na kombinácii etnorasových, priestorových a triednych faktorov. Stále znova a znova je odohrávaný kultúrny scenár, v ktorom „biela“ majorita a jej inštitúcie (polícia, úrady, politici, akademici, žurnalisti) rieši problémy „čiernej“ minority, ktorá je viac-menej pasívnym objektom, je manipulovaná, klasifikovaná, trestaná, vychovávaná a presúvaná na vymedzené miesta. „Bielá“ majorita a jej inštitúcie sa mimo bezpečnostné diskurzy stážajú na nedôveru, uzavretosť či kultúrnu nezrozumiteľnosť, ktoré sú predstavované ako charakteristické, definujúce črtu akejsi „komunity“, ktorú treba „integrovať“. Nálepka príslušnosti k tejto „komunité“, odohrávaná pri každom kontakte s dominantnými inštitúciami, sa správa ako bremeno, ktorého nie je možné sa zbaviť: spoločenský poriadok má jasné miesto pre „bielych“ a „čiernych“. Policajt, akademik, úradník a politik by mali byť „bieli“, pretože „komunita“ je špecifická, má svoje problémy, iné hodnoty a ašpirácie než „normálni ľudia“. Asistent prevencie kriminality je „čierny“, pretože len „čierny“ predsa skutočne rozumie „čiernym“, môže poslúžiť, do obmedzenej miery, ako medzistupeň medzi „komunitou“ a zvyškom spoločnosti, ale treba naň dohliadať – predsa len, stále je to člen „komunity“ a tá je, ako ukazuje prax bezpečnostných apáratov, riziková.

Etnorasová hierarchia opakovane nastoľovaná v rámci bezpečnostného divadla však plní i veľmi praktické účely. Bezpečnostné praktiky zvyšujú zraniteľnosť populácií, ktoré sú im vystavené. Sociálne vylúčené lokality a ich populácie sa stávajú legitímnym cieľom predátorských podnikateľských praktík a predmetom rôznych foriem obchodu so zraniteľnosťou a chudobou. Ťažká situácia etnorasovo

9 Blížšie pozri Walach (2015)

stigmatizovanej populácie pri hľadaní bývania je zneužívaná podnikateľmi využívajúcimi ich na to, aby sa dostali k štátnej podpore poskytovanej tým, ktorí si bývanie nemôžu dovoliť, alebo na špekulácie s realitami. Neblahá materiálna situácia, v ktorej sa deklasované a stigmatizované vrstvy nachádzajú, je trvalým zdrojom profitu pre predátorov operujúcich v oblasti poskytovania úverov, obchadujúcich s dlhmi, či dokonca s „pomocou“ pri odhlodení. Obchodníci s hazardom nachádzajú na miestach obývaných marginalizovanými populáciami kvitnúci

priestor pre svoje podnikanie⁹. Devastácia a chudoba spojená s reprezentáciami stigmatizovaných populácií a miest, ktoré obývajú, sú využívané politickými aktérmi na získavanie politického kapítalu v stále znova nastolenanom boji proti „nepriprávobivým“. Etnorasová stigma reprodukovaná bezpečnostnými aparátmi tak je vo svojom praktickom dôsledku znakom definujúcim špecifický priemysel, trhy, ktoré sú otvorené pre zvláštne formy podnikania, ktoré nie sú možné inde, ostrovčeky na mape, v ktorých vládnú iné pravidlá a zákony než inde.

LITERATÚRA

- BIGO, D. (2000): „Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease“. *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 27, No. 1, str. 63–92.
- BIGO, D., TSOUKALA, A., eds. (2008): *Terror, Insecurity and Liberty Illiberal practices of liberal regimes after 9/11*. Abingdon a New York: Routledge.
- BIGO, D. (2008): „Globalized (in)security: the field and the ban-opticon“. In: Bigo, D., Tsoukala, A., eds. (2008): *Terror, Insecurity and Liberty Illiberal practices of liberal regimes after 9/11*. Abingdon a New York: Routledge, str. 10–48.
- BUZAN, B., WÆVER, O., DE WILDE, J. (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- C.A.S.E COLLECTIVE (2006): „Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto“. *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 4, str. 43–487.
- CSIKI, T. (2015): „Securitizing the Roma of Hungary“. In: Daniel, J., Turcsányi, R. Q., Potjomkina, D., Csiki, T., Lupták, L., Walach, V. (2015): *The Challenges of Central European Security: Critical Insights*. Brno: Masarykova univerzita, str. 32 – 51. Dostupné na: http://www.globalpolitics.cz/wp-content/uploads/2015/04/Challenges_of_central_european_security.pdf, dátum prístupu 9. 11. 2016.
- DANIEL, J., TURCSÁNYI, R. Q., POTJOMKINA, D., CSIKI, T., LUPTÁK, L., WALACH, V. (2015): *The Challenges of Central European Security: Critical Insights*. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na: http://www.globalpolitics.cz/wp-content/uploads/2015/04/Challenges_of_central_european_security.pdf, dátum prístupu 9. 11. 2016.
- DANIEL, J., RYCHNOVSKÁ, D. (2015): „Mezinárodní politická sociologie: výzkum praxe bezpečnosti“. In: Mezinárodní vztahy, Vol. 50, No. 1, str. 26–45.
- EBERLE, J. (2015): „Obecnost i exkluzivita mezinárodní politické sociologie: Odpověď Janu Danielovi a Dagmar Rychnovské“. In: Mezinárodní vztahy. Vol. 50, No. 4, str. 49–57.
- FASSIN, D. (2013): *Enforcing Order: An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity Press.
- GEREMEK, B. (2006): *The Margins of Society in Late Medieval Paris*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GOFFMAN, E. (1956): *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- GOFFMAN, E. (1986): *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northwestern University Press.
- HIML, P. (2007): *Zrození vagabunda*. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století. Praha: Argo.
- LADÁNYI, J., SZELÉNYI, I. (2006): *Patterns of Exclusion: Constructing Gypsy Ethnicity and the Making of an Underclass in Transitional Societies of Europe*. New York: Columbia University Press.
- LIPSCHUTZ, R. D. (1995): *On Security*. New York: Columbia University Press.
- LUPTÁK, L., et al. (2015). *Ne(o)liberalizmus a marginalita. Studie z českého reálkapitalismu*. Brno: Doplněk.
- LUPTÁK, L. (2016): *(Ne)bezpečnosť ako povolanie*. Brno: Doplněk.
- NEOCLEOUS, M. (2000): *The Fabrication of Social Order. A Critical Theory of Police Power*. Londýn: Pluto Press.
- NEOCLEOUS, M. (2008): *Critique of Security*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- NEOCLEOUS, M., RIGAKOS, G. S., eds. (2011): *Anti-Security*. Ottawa: Red Quill Books.
- NEOCLEOUS, M. (2011): „Security as Pacification“. In: Neocleous, M., Rigakos, G. S., eds.: *Anti-Security*. Ottawa: Red Quill Books, str. 25–56.
- SALTER, M. D. (2008): „Securitization and desecuritization: a dramaturgical analysis of the Canadian Air Transport Security Authority“. In: *Journal of International Relations and Development*, Vol. 11, No. 4, str. 321–349.
- SALTER, M. D., MULTU, C. E. (2012): *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. Londýn a New York: Routledge.
- SÚVA, J. (2011): „Etnické profilování v Evropské unii. Výzkum ve službách policejní praxe“. *Policista* 1/2011, str. i–iv.
- TRLIFAOVÁ, L. et al. (2015): *Analýza politik nulovej tolerance v Litvinově a Duchcově*. SPOT: Centrum pro společenské otázky, z.s., dostupné na: http://centrumspot.cz/wp-content/uploads/2016/07/VD_Analyza_politik_nulove_tolerance_v_Litvinove_a_Duchcove.pdf, dátum prístupu 10. 11. 2016.
- WALACH, V. (2015): „Hráči, podélaváči, fetáci: Studie z každodennosti české pokročilé marginality“. In: Lupták, L., et al.: *Ne(o)liberalizmus a marginalita. Studie z českého reálkapitalismu*. Brno: Doplněk, str. 152–166.
- WALACH, V., LUPTÁK, L. (2015): „Security! How Do You Study It? An Introduction into Critical Methodologies and Research Methods“. In: Daniel, J., Turcsányi, R. Q., Potjomkina, D., Csiki, T., Lupták, L., Walach, V. (2015): *The Challenges of Central European Security: Critical Insights*. Brno: Masarykova univerzita, str. 52–72. Dostupné na: http://www.globalpolitics.cz/wp-content/uploads/2015/04/Challenges_of_central_european_security.pdf, dátum prístupu 9. 11. 2016.
- WALACH, V. (2016): „(Ne)bezpeční Romové? Analýza významu bezpečnosti ve vztahu k Romům ve vládních dokumentech České a Slovenské republiky“. *Sociológia*, Vol. 8, No. 2, str. 172–191.
- WÆVER, O. (1995): „Securitization and Desecuritization“. In: Lipschutz, R. D. (1995): *On Security*. New York: Columbia University Press, str. 46–86.
- WÆVER, O. (2004): „Aberystwyth, Paris, Copenhagen. New ‘Schools’ of Security Theory and their Origins between Core and Periphery“. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17–20, 2004. Dostupné na: <https://www.scribd.com/doc/40010349/Ole-Waever-Aberystwyth-Paris-en-New-Schools-in-Security-Theory-and-Their-Origins-Between-Core-and-Periphery>, dátum prístupu 11. 11. 2016.